

DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2025.71.79-93>

УДК 726.5 (477)

Завада Віктор Тимофійович,

доцент кафедри дизайну архітектурного середовища

Київського національного університету будівництва і архітектури

zavada.vt@knuba.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0003-3202-8035>

ОСОБЛИВОСТІ ТРАДИЦІЙНОГО САКРАЛЬНОГО БУДІВНИЦТВА ВЕРХНЬОГО ПОГОРИННЯ XVII – першої половини XVIII ст.

Анотація: у статті розглядаються особливості традиційного сакрального будівництва Верхнього Погориння – одного з найменш досліджених в історико-архітектурному відношенні регіонів України, розташованого на кордоні трьох суміжних історичних місцевостей – Галичини, Волині та Поділля. Ця унікальна особливість формування своєрідної будівельної культури зазначеного регіону дає можливість простежити в ній характерні прояви та взаємний вплив різних регіональних шкіл і течій української дерев'яної архітектури. З погляду на те, що їхнє походження ймовірно пов'язане з найбільш ранніми стадіями розвитку історичного Погориння та прилеглих до нього територій, особливий інтерес у його дослідженні становлять найдавніші за хронологією пам'ятки традиційного храмобудування XVII – п.пол. XVIII ст., які збереглися на території регіону.

Ключові слова: традиційний; регіональний; вплив; течія; дерев'яний; храм.

Постановка проблеми. Однією з найбільш визначальних ознак сучасного етапу розвитку вітчизняного зодчества є значне посилення інтересу українських майстрів до проблеми відродження індивідуального характеру архітектурного середовища, пов'язане зі спробами подолання ними надмірної одноманітності й уніфікації багатьох проєктних пропозицій недавнього минулого. Помітне місце серед різноманітних шляхів розв'язання зазначеної проблеми посідає звернення до багатовікового досвіду будівельного мистецтва і, насамперед, дослідження глибинних витоків та механізмів формування властивих для нього регіональних відмінностей. В контексті цієї статті слід зазначити, що у більшості вітчизняних та зарубіжних праць з історії українського зодчества саме регіональний фактор виступає визначальною підставою для поділу на окремі історично сформовані територіальні осередки архітектурного середовища. Зазначений поділ території України базується, як правило, на комплексному порівняльному аналізі різних типів традиційних будівель (насамперед, сакральних), але, незважаючи на свій фундаментальний і загальновизнаний характер, не може вважатися остаточним. Необхідність подальшого уточнення існуючих уявлень про загальну структуру і

особливості формування регіональних відмінностей у розвитку вітчизняного зодчества пов'язана з тим, що за їхніми межами поки що залишаються не тільки деякі історичні типи будівель, але й декілька унікальних регіонів з своєрідною будівельною культурою. До таких малодосліджених в історико-архітектурному відношенні куточків України належить, зокрема, і т.зв. Верхнє Погориння, яке виникло ще в добу раннього Середньовіччя вздовж прадавнього погоринського шляху і, крім того, межує з трьома не менш відомими у давнину історичними землями – Галичиною, Волинню та Поділлям. Ця особливість зазначеного вище регіону перетворює його архітектурну спадщину і, передусім, найбільш давні за хронологією зразки традиційного храмовбудування на досить важливий об'єкт для дослідження характерних проявів та взаємного впливу різних регіональних шкіл і течій у багатовіковій історії вітчизняного зодчества.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Об'єктивний аналіз та оцінка стану дослідженості традиційної культової архітектури історичного Погориння визначаються насамперед початковою фазою вивчення своєрідної будівельної культури регіону. Більш показовою в цьому відношенні є його південна частина чи Верхнє Погориння, архітектурна спадщина якої відображена лише у стислих описах окремих пам'яток у відповідних енциклопедичних довідниках [1-3]. Серед них особливо слід виділити колективну працю рівненських дослідників на чолі з д-ром архітектури П. Ричковим [4], побудовану на використанні цілої низки маловідомих історичних джерел, які дозволяють по-новому атрибутувати складну будівельну історію багатьох найдавніших дерев'яних храмів Верхнього Погориння. Разом з тим, комплексний порівняльний аналіз цього явища поки що представлений лише двома невеликими статтями, присвяченими в першому випадку виявленню типологічного різноманіття дерев'яних храмів регіону [5], а в другому - вивченню впливу стилю бароко на їхню архітектуру [6]. Це зайвий раз свідчить про необхідність подальших досліджень традиційного сакрального будівництва Верхнього Погориння з виявленням і залученням нових історичних джерел та аналогів.

Мета публікації. Порівняльний аналіз найдавніших зразків традиційного культового будівництва Верхнього Погориння з визначенням властивого для них комплексу регіональних особливостей, а також локальних відмінностей у різних частинах цієї історичної місцевості.

Основна частина.

У розмаїтій палітрі історично сформованих у традиційному вітчизняному храмовбудуванні регіональних шкіл та течій особливе місце посідають своєрідні дерев'яні храми Погориння – однієї з найдавніших за походженням місцевостей на північному заході України. Найголовніша особливість цього територіального об'єднання полягає у тому, що його історичною основою став унікальний союз

кількох невеликих удільних князівств, який сформувався вздовж стародавнього погоринського шляху в добу раннього Середньовіччя. Цей фактор в комплексі з розташуванням регіону на стику трьох інших історичних місцевостей України - Волині Галичини, Волині і Поділля - дозволяє простежити у його архітектурній спадщині характерні прояви та взаємний вплив різних шкіл і течій вітчизняного храмобудування. Виходячи з давнього походження регіону, особливий інтерес у дослідженні його своєрідної будівельної культури становлять найбільш ранні за хронологією зразки погоринських дерев'яних храмів XVII – п. пол. XVIII ст.

До зазначеної групи пам'яток традиційного храмобудування на території Верхнього Погориння, безумовно, слід віднести церкву Різдва Богородиці 1645 р. у с. Кутянка (кол. Ляхів) Острозького району на Рівненщині (рис. 1, ліворуч). Щоправда, у 1858 році будівля старого кутянського храму зазнала радикальної реконструкції, пов'язаної з влаштуванням високої триярусної дзвіниці на захід від бабинця та невеликої ризниці на південь від вівтарного зрубу [7 с. 319]. Крім того, були значно збільшені за розмірами віконні отвори, а склепінчаста конструкція наметового завершення рубленого перекриття нави була замінена на каркасну з плоскою дощатою стелею в інтер'єрі. Попри зазначену перебудову пам'ятки її первісне композиційне ядро залишилося практично незмінним, складаючись з трьох послідовно розташованих з заходу на схід зрубів бабинця, нави і вівтаря чотирикутної в плані форми. При цьому центральний з них був більше за інші і, крім того, перекритий двозаломним чотиригранним верхом, в той час як приміщення бабинця і вівтаря - низькими каркасними дахами відповідно дво- та трисхилої форми.

Порівняння виділеної нами первісної основи кутянської церкви з іншими тризрубними одноверхими храмами Верхнього Погориння і прилеглих до нього територій Волині, Поділля та Галичини дозволяє віднести її до числа найбільш архаїчних зразків традиційного сакрального будівництва досліджуваного нами регіону. Чи не найбільш показовими в цьому відношенні є виняткові лаконізм і простота композиційного, конструктивного і декоративно-художнього рішення пам'ятки. При цьому особливе місце серед зазначених архаїзмів церкви Різдва Богородиці посідає монументальний чотиригранний верх над її центральним зрубом, форма якого була властивою саме для найдавніших дерев'яних храмів більшості регіонів України, а також прилеглих територій Біларусі, Словаччини та Польщі [8]. Ця особливість конструктивного рішення рубленого перекриття кутянської пам'ятки, помножена на його спорідненість з деякими архаїчними типами українського традиційного житла [9], дозволяє пов'язувати своєрідну архітектуру церкви Різдва Богородиці з найбільш ранніми стадіями розвитку вітчизняного зодчества.

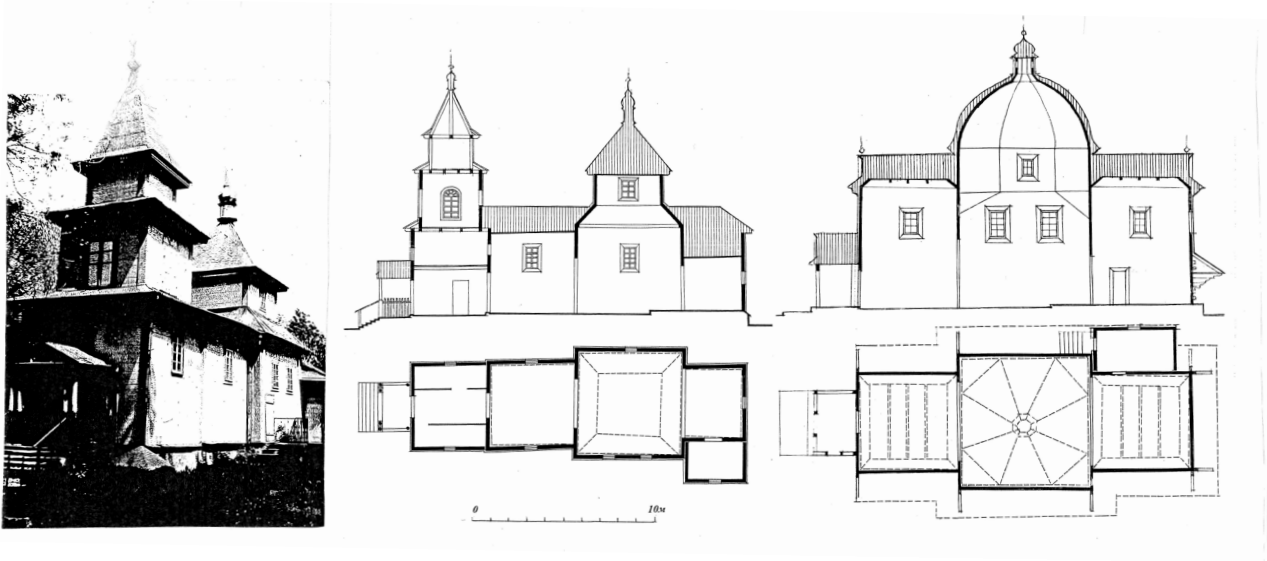

Рис. 1. Дерев'яні храми Верхнього Погориння п. пол. XVII ст.: ліворуч і в центрі – загальний вигляд, план і розріз церкви Різдва Богородиці 1645 р. у с. Кутянка Острозького району Рівненської області; праворуч – план і розріз Покровської церкви 1645 р. у Почаєві Кременецького району на Тернопільщині. (фото та креслення автора)

Майже водночас з описаним вище кутянським храмом, у 1643 році, було зведено й Покровську церкву у стародавньому містечку Почаїв Кременецького району Тернопільської області в іншій, західній частині досліджуваного регіону (рис. 1, праворуч). Композиційну основу будівлі, як і в попередньому випадку, утворюють три послідовно розташовані з заходу на схід зруби чотирикутної в плані форми, відрізняючись від Різдвобогородицької церкви не лише більшими розмірами, але й помітним ускладненням об'ємно-просторового, декоративно-пластичного та конструктивного рішення. Йдеться, насамперед, про перекриття приміщення нави розвиненим воьмигранним верхом, увінчаним мініатюрним, проте досить вишуканим за своєю формою двозаломним світловим ліхтариком. Крім того, деяких змін у порівнянні з кутянським храмом зазнало й перекриття західного і східного зрубів Покровської церкви у вигляді чотирикутних в плані невисоких склепінь з плоскою дощатою стелею в інтер'єрі. Цілком ймовірно, що ці рудиментарні склепінчасті конструкції є залишками розібраних під час пізнішої реконструкції чотиригранних рублених наметів, проте це припущення вимагає підтвердження додатковими історичними джерелами. Незалежно від цього, така своєрідна система перекриття Покровської церкви, як і двоярусна структура її західної частини після вищезгаданої реконструкції з влаштуванням над бабинцем особливого приміщення хорів, помітно ускладнили композиційне і пластичне рішення її внутрішнього простору порівняно з розглянутим раніше кутянським храмом.

Разом з тим, найбільше вплив зазначених інновацій у загальній структурі, конструкції та формах склепінчастого перекриття пам'ятки простежується у її об'ємній композиції, домінантою якої виступає саме розвинений восьмиграний верх над приміщенням нави з пластичним світловим ліхтариком у вінчанні. Не менш важливу роль у підвищенні архітектурно-художніх якостей Покровської церкви у Почасві порівняно з кутянським храмом, відіграє також влаштування навколо її зовнішнього периметру пластичного опасання – традиційної обхідної галереї на фігурних кронштейнах. Попри втрату кількох подібних кронштейнів (після прибудови у 1746 р. до вівтарного зрубу невеликої ризниці, а до бабинця – додаткового вхідного притвору), зазначена галерея залишається невід'ємним елементом об'ємної композиції почаївської церкви і системи пропорціонування її фасадів. Слід зауважити, що крім зазначеного типу опасання у традиційному вітчизняному храмобудуванні були відомі також й обхідні галереї на стовпцях, добре відомі на прикладі дерев'яних храмів у Ме'жигір'ї Київської області, Вересах на Житомирщині, Острозі, Степані та Великому Стидині Рівненської області тощо [10-12]. Характерна локалізація подібних будівель здебільшого у північній частині України свідчить про більш тісні історичні взаємозв'язки дерев'яного зодчества Верхнього Погориння з давніми будівельними традиціями Галичини, Поділля, Буковини, Закарпаття та інших регіонів Південної України.

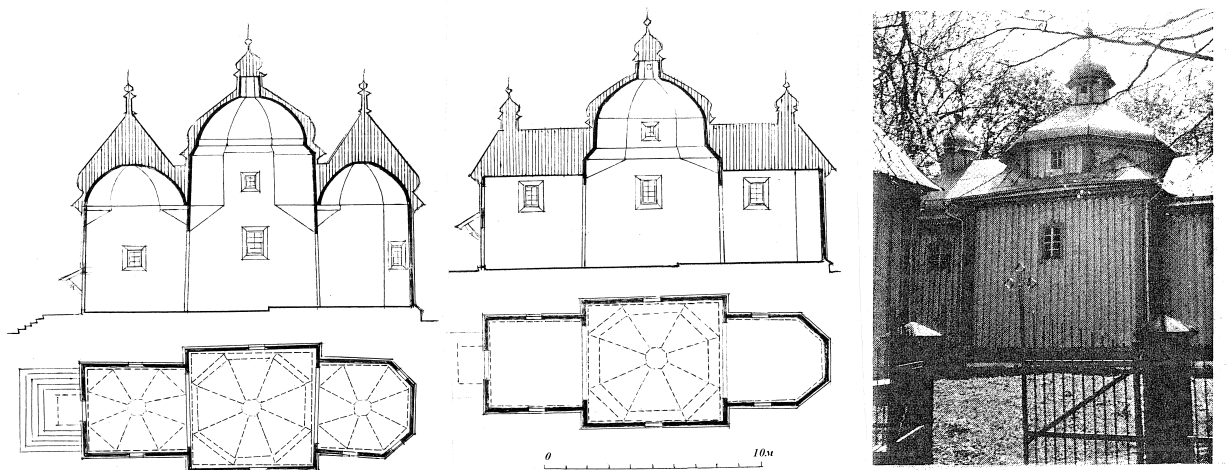

Рис. 2. Дерев'яні храми др. пол. XVII ст. на території регіону: ліворуч – план і розріз Михайлівської церкви 1650 р. у с. Пляшева Радивилівського району на Рівненщині до перенесення з с. Острів (реконструкція В. Т Завади); в центрі і праворуч – план, розріз і загальний вигляд Покровської церкви кін. XVII ст. у с. Завизів Острозького району Рівненської області. (фото та креслення автора)

Дальша еволюція традиційних сакральних будівель Верхнього Погориння добре простежується на прикладі Михайлівської церкви 1650 р. у селі Пляшева Радивилівського району Рівненської області (рис. 2, ліворуч), перенесеної з с. Острів у 1912 р. Відразу слід зауважити, що при всій привабливості сучасного вигляду пам'ятки він в більшій мірі відображає прагнення авторів проєкту її реставрації створити узагальнений образ класичного волинського храму, який би відповідав особливій історико-культурній цінності меморіального комплексу «Козацькі могили» у селі Пляшева на Рівненщині. Більш об'єктивне уявлення про первісний вигляд Михайлівської церкви дають останні архівні дослідження рівненських вчених (і, передусім, фото пам'ятки 1912 року), згідно з якими до перенесення з села Острів до згаданого музею вона не мала обхідної галереї, а стіни зрубів ззовні відповідно до давньої традиції були вертикально ошальшовані дошками [13, с. 110-111]. Крім того, під час реконструкції початку ХХ ст. до північної стіни східного зрубу було прибудоване невелике прямокутне в плані приміщення ризниці, а до західної стіни бабинця - додатковий притвор також прямокутної в плані форми.

Дещо складніше визначити первісний характер західної частини пам'ятки і, зокрема, час влаштування над бабинцем додаткового 2-го ярусу з особливим приміщенням хорів. Адже під час обстеження автором Михайлівської церкви у західній стіні бабинця над входними дверима до храму було виявлено одвірки первісного віконного отвору до цього приміщення, закладеного брусами через прибудову до нього під час вищезгаданої реконструкції початку ХХ ст. нового входного притвору. Ця важлива деталь набуває особливого значення в зв'язку з влаштуванням під час зазначеної перебудови храму двох додаткових віконних отворів, розташованих всупереч традиції безпосередньо під карнизом даху в обох горішніх кутах головного фасаду пам'ятки. Це свідчить про те, що другий ярус над бабинцем для розміщення хорів було зведено саме на початку ХХ ст., обумовивши, в свою чергу, влаштування для освітлення цього приміщення двох додаткових вікон. Очевидно, водночас з цим для кращого виконання особливої функції хорів у загальній структурі сакральної будівлі склепінчаста конструкція їзахідного верху була зашальована в інтер'єрі дошками у вигляді плоскої стелі. Виходячи з наведених вище спостережень первісно Михайлівська церква у селі Пляшева являла собою класичний зразок волинського тризрубного триверхого храму з симетричною організацією внутрішнього простору.

Чи не єдиний виняток в історично сформованому комплексі традиційних архітектурно-планувальних ознак досліджуваної нами групи дерев'яних храмів становить розташування віконних отворів у косих (північно- і південно-східній) гранях вівтарного зрубу Михайлівської церкви. Як відомо, зазначений прийом набув свого найбільшого поширення у сакральному будівництві України лише у

др. пол. XIX – на початку XX ст. під впливом неоготики та інших художньо-стильових течій пізнішого походження. Поява такого своєрідного «відхилення» від традиції в архітектурі пляшівської пам'ятки набуває особливого значення з погляду на локалізацію в цій частині регіону цілої низки не менш оригінальних зразків дерев'яних храмів початку XVIII ст., до яких слід віднести, наприклад, Покровську церкву 1711 р. у с. Збитин Дубнівського району Рівненської області (рис. 3, ліворуч). Головна особливість збитинського храму полягає у тому, що виявлена у зовнішніх формах його центрального об'єму восьмигранна основа масивного рубленого залому з мініатюрними круглими віконцями у північній і південній стінах є суто декоративною, являючи собою нижню частину єдиного восьмикутного в плані склепінчастого перекриття приміщення нави. Не менш своєрідним й рішення західного зрубу Покровської церкви, поздовжні розміри якого в плані помітно поступаються поперечним, перетворюючи бабинець цієї будівлі на незвично малий для цього приміщення і, певною мірою, другорядний елемент її загальної композиції. Це не в останню чергу обумовило необхідність композиційного «посилення» західного об'єму храму у XIX ст. прибудовою до нього досить розвиненого чотириколонного портика з трикутним фронтоном у вінчанні, пізніше додатково обшитого дошками.

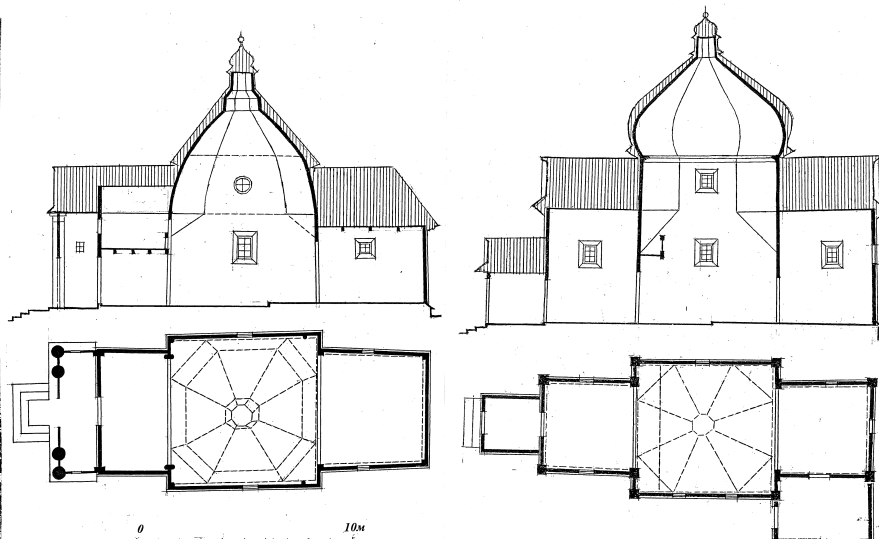

Рис.3. Дерев'яні храми п. пол. XVIII ст. на території регіону: ліворуч – загальний вигляд, план і розріз Покровської церкви 1711 р. у с. Збитин Дубнівського району Рівненської області; праворуч – план і розріз Вознесенської церкви 1743 р. у с. Шепетин Дубнівського району на Рівненщині. (фото та креслення автора)

Важливо відзначити, що наведені приклади своєрідного рішення окремих вузлів та деталей в архітектурі дерев'яних храмів Верхнього Погориння далеко не вичерпують всього розмаїття таких «відхилень» від історично сформованих на території досліджуваного регіону будівельних традицій. Досить показовими в цьому відношенні є Миколаївська церква 1740 р. у с. Студянці і Вознесенська церква 1741 р. у с. Шепетині (рис. 3, праворуч), також розташовані неподалік від давнього волинського містечка Дубно Рівненської області. Попри незначні відмінності у первісній структурі цих храмів (триверхої у першому і одноверхої у другому випадках) та їх пізніші перебудови, обидві пам'ятки відрізняються досить цікавою конструкцією склепінчастого перекриття центрального зрубу. Унікальність цієї конструкції полягає насамперед у тому, що всупереч традиції ширина рубленого залому вище його основи стає дедалі більшою, повторюючи зовнішню форму центрального верху з характерним бароковим ковніром. Така конструкція склепінчастого перекриття в жодному іншому дерев'яному храмі України, крім щойно згаданих пам'яток у Студянці та Шепетині, не зафіксована, розширяючи тим самим наведений нами вище перелік архітектурно-художніх інновацій у традиційному храмовбудуванні Верхнього Погориння.

Безперечно, виникнення цього своєрідного феномену на території регіону навряд чи було випадковим, вимагаючи для встановлення реальних історичних причин його появи помітного розширення кола необхідних для цього наукових джерел (передусім, даних про реально існуючі об'єкти архітектурної спадщини) та відповідного поглиблення їх комплексного системного аналізу. Ще більше питань викликає характерна локалізація наведених вище випадків «порушення» історично сформованої у традиційному вітчизняному храмовбудуванні системи канонів виключно в районі старовинного містечка Дубно, хоча в прилеглих до цього умовного ареалу куточках Погориння жодного подібного прикладу поки що не зафіксовано. Досить показовою в цьому відношенні є Покровська церква кін. XVII ст. у с. Завизів Рівненської області неподалік від стародавнього міста Острога на південному сході досліджуваного регіону (рис. 2, праворуч). Попри цілу низку пізніших прибудов до храму (зокрема, прямокутної в плані ризниці на південь від віттарного зрубу, а також двох додаткових вхідних притворів на південь від приміщення нави і на захід від бабинця), його характерні художньо-стильові ознаки простежуються досить чітко.

Первісну композиційну основу Покровської церкви у Завизові складають три послідовно розташовані зі сходу на захід шестигранний зруб віттаря, а також чотирикутні в плані зруби нави і бабинця, при чому центральний з них більше і вище ніж бічні і, крім того, перекритий традиційним восьмигранним верхом зі світловим ліхтариком. Важливо відзначити, що архітектура пам'ятки базується не лише на використанні класичної для волинської архітектурної школи схеми

тридільного одноверхого храму, але й властивого для найдавніших зразків цієї течії лаконізму композиційного і художньо-декоративного рішення починаючи від особливої системи їх пропорціонування і закінчуючи простою прямокутною формою віконних отворів. Не менш показові в цьому відношенні і підкреслено горизонтальні пропорції восьмигранного верху Покровської церкви водночас з помітним зменшенням його висоти порівняно з розглянутими вище пам'ятками у Пляшевій, Збитині, Студянці і Шепетині. Не виключено, що саме це вплинуло на влаштування у західній стіні центрального зрубу храму порівняно високого та вишуканого за своєю формою фігурного вирізу, який виступає додатковим фактором композиційного посилення приміщення наві в інтер'єрі пам'ятки.

Аналогічна ситуація склалася в цей час і в традиційному храмовбудуванні іншої, західної, частини досліджуваного нами регіону, що добре простежується на прикладі Михайлівської церкви у селі Велика Радогоща Ізяславського р-ну на Хмельниччині (рис. 4). Точна дата будівництва цієї пам'ятки в історичних джерелах не наводиться, але наявність парних стовпів для зміцнення всіх трьох її нижніх зрубів, властивих переважно для найбільш давніх дерев'яних храмів України, дозволяє вважати дату будівництва Михайлівської церкви не пізнішою кінця XVII – початку XVIII ст.

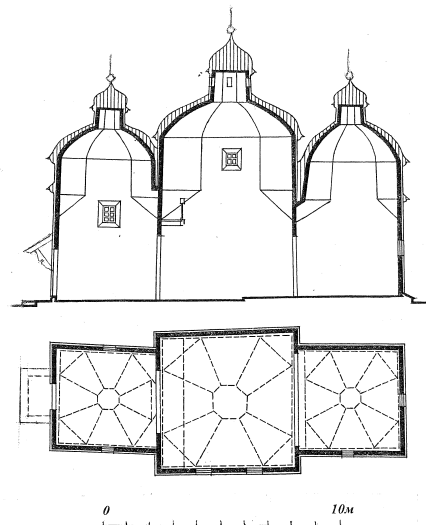

Рис. 4. Загальний вигляд, план і розріз Михайлівської церкви поч. XVIII ст. у с. Велика Радогоща Ізяславського району Хмельницької області. (фото та креслення автора)

Як і щойно розглянутий нами храм у Завизові, пам'ятка складається з трьох послідовно розташованих зі сходу на захід зрубів, хоча і відрізняється від Покровської церкви більш простою квадратною в плані формою вівтарного приміщення і влаштуванням воємигранних рублених верхів над усіма трьома головними об'ємами будівлі. Але в усьому іншому починаючи від підкресленої

простоти декоративного оздоблення і кінчаючи характерними приземкуватими пропорціями восьмиріків в основі склепінчастого завершення верхів Михайлівської церкви добре простежується спільна художньо-стильова концепція волинської школи традиційного храмовбудування України.

Повертаючись до виділеної нами раніше в районі історичної Дубенщини особливої локальної групи погоринських дерев'яних храмів, треба відзначити, що вже в середині XVIII ст. ця своєрідна течія у традиційному храмовбудуванні досліджуваного регіону майже не простежується, дедалі більше поступаючись потужному архітектурно-художньому впливу стилю бароко. Досить показовою в цьому відношенні є Воздвиженська церква у с. Княгинин Рівненської області, зведена у 1737 році в межах того ж таки умовного дубенського ареалу (рис. 5).

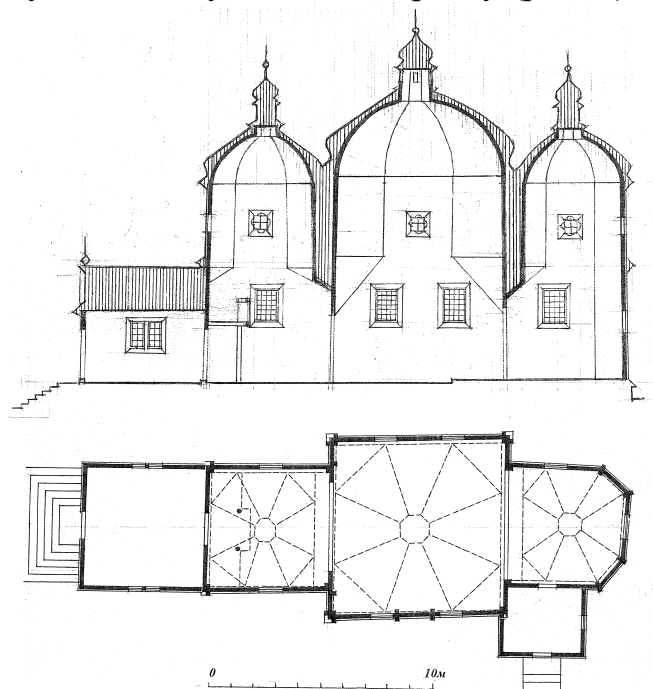

Рис. 5. Загальний вигляд, план і розріз Воздвиженської церкви 1737 р. у с. Княгинин Дубнівського району Рівненської області. (фото та креслення автора)

Як і більшість традиційних сакральних будівель Верхнього Погориння, ця пам'ятка складається з трьох послідовно розташованих із заходу на схід зрубів – шестикутного в плані вівтаря, а також квадратних в плані нави і бабинця, проте помітно відрізняється від більш ранніх зразків будівель дубенської групи влаштуванням розвинених, з використанням додаткових восьмиріків, рублених верхів нал усіма головними об'ємами княгининської церкви. Це призвело до досить помітного ускладнення загальної композиції пам'ятки, що, в комплексі з використанням в оздобленні її фасадів цілої низки характерних елементів на зразок восьмипелюсткових вікон, що лозволяє пов'язувати архітектуру церкви

Воздвиження у Княгинині з художньо-стильовим впливом бароко [14]. З іншого боку, не можна не звернути увагу на простороне домінування в інтер'єрі храму всіх трьох його верхів, підкреслено вертикальні пропорції яких слід розглядати в якості своєрідного продовження розглянутих вище на прикладі більш ранніх храмів дубенської групи традицій.

Підсумовуючи наведений вище порівняльний аналіз деяких характерних зразків дерев'яних храмів Верхнього Погориння XVII – п. пол. XVIII ст., треба відзначити, що традиційне культове будівництво регіону попри його порівняно невеликі розміри не відрізнялося однорідністю. Безперечно, однією з головних причин цього явища є згадуване вище розташування досліджуваної історичної місцевості на стику Волині, Галичини та Поділля, що не могло не вплинути на певний взаємовплив та переплетіння в архітектурі погоринських храмів різних локальних шкіл і течій. Природно, що саме цей фактор обумовив визначальну роль усталених, історично сформованих регіональних відмінностей у більшості праць з історії українського зодчества і, передусім, традиційного вітчизняного храмбудування [15]. Показово, що особливу роль територіальних відмінностей в архітектурі дерев'яних храмів України відзначив у своєму дослідженні традиційного сакрального будівництва Східної Європи і відомий англійський вчений Девід Бакстон, відвівши пам'яткам українського дерев'яного зодчества два розділи з шести і виділивши, крім цього, у ньому цілу низку регіональних шкіл та течій (бойківської, гуцульської, волинської, подільської тощо) [16, с. 87-188]. Це дозволяє з особливою увагою поставитися до зафіксованих на матеріалі дубенської групи храмів XVII – п. пол. XVIII ст. локальних особливостей, які свідчать про досить складну територіальну організацію традиційної будівельної культури Верхнього Погориння, вимагаючи подальшого вивчення цього явища з використанням широкого кола нових історичних джерел та аналогів.

Висновки. Наведений вище комплексний порівняльний аналіз найбільш ранніх за хронологією зразків дерев'яних храмів XVII – п. пол. XVIII ст., які збереглися на території Верхнього Погориння, дозволяє визначити властиві для них регіональні особливості в контексті традиційного сакрального будівництва прилеглих до цього регіону історичних місцевостей України (Волині, Поділля і Галичини). Не менш важливими слід визнати виявлені в архітектурі особливої, історично сформованої в районі м. Дубно групи погоринських храмів локальні відмінності, що свідчить про більш складний, ієрархічний, характер традиційної культової архітектури досліджуваного регіону.

Актуальність проведення таких досліджень особливо зростає з погляду на універсальний механізм формування усталених територіальних відмінностей не лише в окремих історичних видах будівництва або архітектурному середовищі в цілому, але й практично в усіх ланках життя суспільства на всіх етапах його

розвитку. Крім того, досить важливу роль у загальному підвищенні інтересу до феномену територіальної неоднорідності сучасної культури відіграють дедалі більші темпи та масштаби її глобалізації, головною протиположністю яким і виступає зараз історична регіоналістика. Таким чином, всебічне комплексне дослідження ролі регіонального фактору у формуванні архітектурного середовища не лише дозволяє поглибити теперішні уявлення про універсальні закономірності цього складного процесу, але й визначити перспективи та можливості його впливу на розвиток суспільства у майбутньому.

Список літератури:

1. Пам'ятки архітектури та містобудування України. Довідник Держ. реєстру національного культурного надбання. Київ: Техніка, 2000. 664 с.
2. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР. Ил. справочник – каталог. В 4-х т. Т. 3. Киев: Будівельник, 1983. 337 с.
3. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР. Ил. справочник – каталог. В 4-х т. Т. 4. Киев: Будівельник, 1986. 375 с.
4. Ричков П. А., Михайлишин О. Л., Смолінська О. Е. Дерев'яні церкви Рівненської області: архітектурна спадщина. Рівне: Дятлих М. С., 2017. 160 с.
5. Завада В. Т. Локальні особливості в архітектурі дерев'яних храмів Нижнього Погориння. *Архітектурна спадщина Волині*. Рівне: Дятлих М. С., 2018. Вип. 6. С. 23-34.
6. Завада В. Т. Вплив стилю бароко на архітектуру дерев'яних храмів Погориння. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ: КНУБА, 2020. Вип. 58. С. 84–94.
7. Переверзев Н. В. Справочная книга о приходах и монастырях Волынской епархии. Житомир, 1914. 446 с.
8. Завада В. Т. До питання про роль чотирихвилого рубленого верху в історії традиційного сакрального будівництва України. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ: КНУБА, 2018. Вип. 51. С. 35-44.
9. Завада В. Т. О происхождении шатра в деревянных храмах украинского Полесья. *Архитектурное наследство*. Москва: Стройиздат, 1986. № 34. С. 134-141.
10. Завада В. Т. Дерев'яні храми Полісся. Київ: Техніка, 2004. 168 с.
11. Ричков П. А., Михайлишин О. Л., Смолінська О. Е. Дерев'яні церкви Рівненської області: архітектурна спадщина. Рівне: Дятлих М. С., 2017. 160 с.
12. Завада В. Т. До проблеми історико-типологічної атрибуції волинських дерев'яних храмів XVI – XVII століть - *Архітектурна спадщина Волині*. Рівне: Дятлих М. С., 2014. Вип. 4. С. 13–14.

13. Ричков П. А., Михайлишин О. Л., Смолінська О. Е. Дерев'яні церкви Рівненської області: архітектурна спадщина. Рівне: Дятлих М. С., 2017. 160 с.
14. Завада В. Т. Вплив стилю бароко на архітектуру дерев'яних храмів Погориння. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ: КНУБА, 2020. Вип. 58. С. 90 – 91. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2020.58.84-94>
15. Завада В. Т. До питання про територіальну неоднорідність традиційної сакральної архітектури України. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ: КНУБА, 2011. Вип. 27. С. 14 – 27.
16. Buxton D. The wooden churches of Eastern Europe. London: Cambridge University Press, 1981 406 p.

Referens

1. Pamjatky arkhitektury ta mistobuduvannia Ukrainy. (2000). Dovidnyk Derzh. Rejestru nacionalnogo kulturnogo nadbannia. [Monuments of architecture and urban planning of Ukraine. Directory of the State. Register of National Cultural Heritage]. Kyiv: Tekhnika. P. 664 (in Ukrainian).
2. Pamjatniki gradostrojitelstva i arkhitekturi Ukrainskoj SSR. (1983). [Monuments of Urban Planning and Architecture of the Ukrainian SSR]. Kyev: Budivelnik. Tom 3. P. 337. (in Russian)
3. Pamjatniki gradostrojitelstva i arkhitektury Ukrainskoj SSR. (1986). [Monuments of urban planning and architecture of the Ukrainian SSR]. Kyev: Budivelnik. Tom 4. P. 375. (in Russian)
4. Rychkov, P. A., Mikhajlyshin, O. L., Smolinska, O. E. (2017). Dereviany tserkvy Rivnenskoji oblasti: arkhitekturna spadshina. [Wooden churches of the Rivne region: architectural heritage]. Rivne: Djatlih M. C. P. 160. (in Ukrainian)
5. Zavada, V. T. (2018). Lokalni osoblyvosti v arkhitekturi derevianykh khramiv Nyzhnogo Pohorynnia. Arkhitekturna spadshchyna Volyni. [Local features in the architecture of wooden churches of Lower Pohorinye]. Rivne: Djatlih M. C., Vyp. (6). P. 23-34. (in Ukrainian).
6. Zavada, V. T. (2020). Vplyv stylju barokko na arkhitekturu derevianykh khramiv Pohorynnia. [The influence of the Baroque style on the architecture of wooden churches of Pohorinya]. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia. Kyiv: KNUBA., Vyp. (58). P. 84–94. (in Ukrainian).
7. Pereverzev, N. (1914). Spravochnaja kniga o pryhodah I monastyryah Volynskoj eparkhiji. Zytomyr. P. 446 . (in Russian).
8. Zavada, V. T. (2018). Do pytannja pro rol chotiryshilogo rublenogo verhu v istorijy tradycijnogo sakralnogo budivnectva Ukrainy. Hevrjik T. (1987). [To the question of the role of the four-sloped hewn top in the history of traditional sacred

construction of Ukraine]. Suchasni problemy architektury ta mistobuduvannia. Vyp. (51). P. 35-44. (in Ukraine).

9. Zavada, V. T. (1986). O proishozhdeniji shatra v derevianykh khramah ukrainskogo Polesia. [On the origin of the tent in the wooden churches of Ukrainian Polissia]. Arkhitekturnoje nasledstvo., № (34). Moskva: Strojizdat. P. 134-141. (in Russian).

10. Zavada, V. T. (2004). Dereviani khrami Policja. [Derev'iani khrami Polissya]. K.: Tekhnika. P. 168. . (in Ukrainnian)

11. Rychkov, P. A., Mikhajlyshin O. L., Smolinska O. E. (2017). Dereviani tserkvy Rivnenskoji oblasti: arkhitekturna spadshina. [Villages of the Church of the Rivne Region: Architectural Descent]. Rivne: Djatlih M. C. P. 160. (in Ukrainian)

12. Zavada, V. T. (2014). Do problemy istoriko-typologichnoji atribuciji volynskhich derevianuh khramiv XVI – XVII stolittja. [To the problems of historical and typological attribution of the Volyn Tree Temples of the XVI – XVII centuries]. Arkhitekturna spadshina Volyni. Zb. Nauk. Pradc. Rivne: Djatlih M. S., Vyp. 4. P. 13-14. (in Ukrainian)

13. Rychkov, P. A., Michajlyshin O.L., Smolinska O. E. (2017). Dereviani tcerkvy Rivnenskoji oblasti: arkhitekturna spadshina. [Wooden churches of the Rivne region: architectural heritage]. Rivne: Djatlih M. S. P. 160. (in Ukrainian).

14. Zavada, V. (2020). INFLUENCE OF BAROQUE STYLE ON THE ARCHITECTURE OF WOODEN TEMPLES OF POHORYNYA. Current Problems of Architecture and Urban Planning, (58), 84–94. <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2020.58.84-94> (in Ukrainian).

15. Zavada, V. T. (2011). Do pytannja pro terytorialnu neodnorodnist tradycijnoji sacralnoji arkhitektury Ukrainy. [On the Question of Territorial Heterogeneity of the Traditional Sacred Architecture of Ukraine]. Suchasni probemy arkhitektury ta mistobuduvannia., Vyp. (27). P. 14-27. (in Ukrainian).

16. Buxton, D. (1981). The wooden churches of Eastern Europe. London: Cambridge University Press. P. 406. (in English)

Abstract

Viktor Zavada, Associate Professor of the Department of Architectural Environmental Design, Kyiv National University of Construction and Architecture.

Features of Traditional Sacred Architecture of the Upper Pohoryn Region in the 17th – First Half of the 18th Century

In the diverse palette of regional schools and movements historically formed in the traditional domestic temple building, a special place is occupied by the peculiar wooden churches of Pohorynia – one of the oldest areas of origin in the north-west of Ukraine. The most important feature of this territorial association is that its historical

basis was a unique union of several small appanage principalities, which was formed along the ancient Pohoryn route in the early Middle Ages. Despite the special historical and cultural significance of Pohorynia, the current ideas about the original building culture of this region are limited to only a few small studies. Perhaps the most illustrative in this respect is its southern part or Verkhnie Pohorynia, the architectural heritage of which is reflected only in brief descriptions of individual monuments in several encyclopedic reference books. The lack of purposeful research of the architectural heritage of this region is primarily due to its location at the junction of three adjacent historical areas of Ukraine - Galicia, Volyn and Podillia. However, it is this peculiarity of the formation of the original building culture of Verkhniy Pohorynya that allows us to trace in it the characteristic manifestations and mutual influence of various regional schools of Ukrainian architecture. From the point of view of the ancient origin of Pohorynnia and adjacent territories, of particular interest in the study of this phenomenon are the oldest chronological monuments of wooden architecture, which have been preserved in the region and are represented by several temples of the 17th – First Half of the 18th Century. Summing up a comprehensive comparative analysis of the latter, it should be noted that despite the small size of Verkhniy Pohorynia, the traditional temple building of the region is not homogeneous. Undoubtedly, the main reason for this phenomenon is the location of the studied historical area at the junction of Volyn, Galicia and Podillia, which could not but affect the mutual influence and complex interweaving of various local schools and trends in the architecture of Pohoryn churches. It is this factor that has determined the decisive place of established, historically conditioned territorial traditions in most studies of Ukrainian architecture and, above all, traditional domestic church building. At the same time, recorded on the material of the Dubno group of trees of the 17th – First Half of the 18th Century. the peculiarities testify to the complex, hierarchical nature of the territorial organization of the peculiar building culture of Verkhniy Pohorynia, requiring further research of this phenomenon using a wider range of historical sources and analogues.

Keywords: traditional; regional; influence; current; wooden; temple.